

РЫШАРД КАПУСЦІНСКІ – ГЕРАДОТ З ПАЛЕССЯ. ГІСТАРЫЧНЫ ПАРТРЭТ НА ФОНЕ ЭПОХІ

В.Л. ЛАЗІЦКІ, Т.А. ХВАГІНА

*Палескі дзяржаўны ўніверсітэт,
г. Пінск, Рэспубліка Беларусь*

Уводзіны. У гісторыі існуюць такія асобы, якіх нельга аднесці па іх прыналежнасці і значнасці выключна да гісторыі і культуры аднаго народа ці краіны. Да ліку такіх постацей належыць Рышард Капусцінскі – выдатны журналіст, аўтар публіцыстычных кніг і літаратурных зборнікаў, лаўрэат шматлікіх прэмій, які прыжыццёва атрымаў ганаровы нефармальны тытул «караля рэпартажу». Прыгадваючы крэда ваеннага журналіста, Р. Капусцінскага параўноўваюць з Эрнестам Хэмінгуэем. Габрыель Гарсія Маркес лічыў яго лепшым журналістам XX стагоддзя. Нямецкая «Франкфуртэр Альгемайнэ» нездарма назвала яго «Герадотам сучаснай эпохі». І ўсе ж такі ён з тых асоб, творчыя набыткі і спадчына якіх належаць не адзінай краіне, а ўсяму свету. У першую чаргу – гэта адзін са шматлікіх прыкладаў, калі ўраджэнцы Беларусі ўзбагачаюць не толькі беларускую і польскую, але і агульнасусветную гісторыю і культуру.

Пра жыццё і творчасць Р. Капусцінскага шмат пішуць крытыкі і навуковыя даследчыкі ў Польшчы [1]. На постсавецкай прасторы патрэбную ўвагу яму надаюць беларускія аўтары [2]. «Найвялікшым рэпартажерам у свеце», «Герадотам нашага часу», «Летапісцам трэцяга свету» і сёння называюць Р. Капусцінскага, які ў сваёй тварчасці прыцягнуў увагу свету не толькі да сябе, але і да сваёй малой радзімы. Дадзены краязнаўчы аспект патрабуе свайго пільнага даследавання ў накірунку перспектывнасці распрацоўкі турыстычных рэсурсаў, якія звязаны з жыццём і дзейнасцю знакамітага літаратара.

Галоўная частка. Адноўчы, адказваючы на пытанне аб тым, чаму праблемы краін «трэцяга свету» сталі ягонай найгалоўнейшай тэмай, ён адзначыў: «На гэта было па меншай меры дзве прычыны: адна эмацыянальная, другая рацыянальная. Я родам з Палесся, самай беднай на той час часткі Польшчы, а магчыма, і Еўропы. Я рана страціў «край дзіцячых гадоў», куды чатыры дзесяцігоддзя не меў магчымасці вярнуцца. Мяркую, што самота па гэтым простым і, як мы сёння б казалі, слабаразвітым краі сфарміравала мае адносіны да света. А вось другая прычына. Калі я заканчваў гітарычны факультэт Варшаўскага ўніверсітэта, перада мною паўстаў выбар: займацца сваёй справай, роячыся ў архівах, ці назіраць за гісторыяй ў працэсе яе станаўлення, у тыя моманты, калі мы яе ствараем і калі яна стварае нас. Я аддаў перавагу другому, тым больш што на той час, у сярэдзіне стагоддзя, момант быў асаблівы, непаўторны: нараджаўся Трэці свет» [3, с. 39].

Дзяцінства Рышарда Капусцінскага звязана са старажытным Пінскам – горадам, у які ён імкнуўся ўсе наступнае жыццё. Пасля заключэння Рыжскага міру ў сакавіку 1921 г. Пінск адыйшоў да Польшчы і ўваходзіў у склад Палескага ваяводства. Згодна дадзеных перапісу 1931 г. у горадзе пражывала 33,5 тысячы жыхароў. 73,5% з іх складала яўрэйскае насельніцтва, каля 10% – рускія. Польскае насельніцтва акрамя гарадскіх нізоў было прадстаўлена чынавенствам, вайскоўцамі, настаўнікамі і ксяндзамі. У дадзены перыяд яно колькасна павялічвалася за кошт тых, хто накіроўваўся ў «крэсы ўсходнія» для насаджэння польскага дзяржаўнага ўплыву і культуры.

Бацька Юзаф Капусцінскі скончыў настаўніцкую семінарыю ў Пружанах. Пасля працы ў вясковай школе ён быў накіраваны ў Пінск, дзе і пазнаёміўся са сваёй будучай жонкай Марыяй, якая разам з сям’ёй пераехала ў палескі край з Мазавецкага ваяводства. Пасля заключанага шлюбу ў маладой сям’і 4 сакавіка 1932 г. нарадзіўся сын Рышард, а праз год і дачка Барбара. Па ўспамінах бацька вельмі добра спяваў і іграў на скрыпцы. У пінскай польскай школе–сямігодцы № 5 ён выкладаў прыродазнаўства, маляванне. У сваю чаргу ў польскай школе № 1 маці вучыла дзетак музыцы. Адукацыя ў настаўніцкай сям’і заўсёды была ў пашане і хлопчык, які рана навучыўся чытаць і пісаць, пасля паспяховых іспытаў адразу быў прыняты ў другі клас школы.

Жыццё ў міжваенную пару не было шыкоўным. Прыгадваючы мінулае, ужо праз дзесяцігоддзі свайго вандроўнага журналісцкага і даследчыцкага жыцця, Рышард Капусцінскі параўнае дзяцінства ў Пінску з жыццём дзетак у Афрыцы. «...Ежы нестала, і ўсе, як і тут, хадзілі басанож» [4, с. 219]. У сваёй кнізе «Лапідарый» аўтар узгадваў: каб узімку купіць чаравікі на драўляных калодках, ён павінен быў працаваць на рынку 400 кавалкаў мыла [5, с. 89].

Напад Германіі на Польшчу 1 верасня 1939 г. сям'я Капусцінскіх сустрэла ў сваякоў у Люблінскім ваяводстве, дзе праводзіла адпачынак. Маці з дзецьмі павінна была вярнуцца дадому ў Пінск. «Паўсюль вайна. Палаюць вескі, людзі хаваюцца ад налетаў па канавах і лясах, шукаюць ратунку дзе могуць... Крык, плач, вінтоўкі і штыкі, лютыя твары, нейкае шаленства, нейкі жах і незразумеласць – усе гэта там, каля мосту над Пінай, у тым свеце, у які я ўваходжу, маючы сем гадоў» [6, с. 9–10].

Афіцэр запаса паручнік Юзаф Капусцінскі быў мабілізаваны і ваяваў у складзе 9 корпуса генерала Францішка Клееберга, а потым у аператыўнай вайскавай групе «Палессе», якая ў верасні 1939 г. павінна была трымаць абарону ад гітлераўцаў на лініі Мухавец–Прыпяць. Корпус Ф. Клееберга фарміраваўся ў Кобрыне, Пінску, Брэсце, Драгічыне і ў ім было шмат этнічных беларусаў. Пасля наступлення Чырвонай Арміі 17 верасня бацька Рышарда трапіў у савецкі палон. Верагодна яго чакаў трагічны лес тысяч польскіх салдат і афіцэраў, расстраляных у Катывіцкім лесе, Старабельскім і Асташкаўскім лагерах. Аднак у дарозе пад Смаленскам разам з невялікай групай аднадумцаў бацька Рышарда здолеў уцячы, калі калона праходзіла праз лес. Ён дабраўся да жонкі і дзяцей у занятым Чырвонай Арміяй Пінску. Польскага афіцэра–ўцекача чакаў немінучы арышт, і бацька вымушаны быў зноў збягаць. У «Імперыі» Рышард Капусцінскі прыгадвае, як аднойчы ўначы за бацькам, якога ўжо не было ў горадзе, прыйшлі ваенныя. Допыт маці і вобшыск, далейшыя голад і нястачы... У горадзе пачынаюцца дэпартацыі прадстаўнікоў інтэлігенцыі, былых вайскоўцаў, святароў, усіх тых, каго новая ўлада лічыла сацыяльна варожымі элементамі. Сям'я польскай настаўніцы непазбежна была б выслана. Адзін за другім вызваляюцца месцы аднакласнікаў Рышарда ў школе, дзе ён вучыўся. Знікае і сам пан настаўнік, які вучыў дзетак грамаце па кнізе «Вопросы ленинизма».

З настаўнікам ён яшчэ сустрэнецца позіркам на вакзале, дзе з вагона з дэпартаванымі хлопчык пачуе ягоны голас, а потым і атрымае ўдар прыкладам раз'юшанага чырвонаармейца–ахоўніка. «На пад'язным пуці стаялі вагоны, а ў іх людзі, якіх збіраліся вывезці. Я зірнуў і ў дзвярах аднаго з вагонаў убачыў твар нашага настаўніка. Ён махаў мне рукой. Божа! Я бегма кінуўся ў той бок. Але праз секунду на мяне наляцеў жаўнер і ўдарыў па галаве так моцна, што я перакуліўся. Падымаўся агаломшаны, з вострым болям, а ён замахнуўся яшчэ раз, але ўжо не ўдарыў, толькі крычаў, каб я выбіраўся адсюль да д'ябла» [6, с. 18].

Разам з сябрамі з вокнаў школы ён назіраў за тым, як у гарматным абстрэле ваяўнічы атэізм новай улады спрабаваў зруйнаваць каталіцкі сабор Святога Станіслава на галоўнай плошчы горада. «Часам урокі перарывае гарматны стрэл. Ён чуецца тут жа, побач, нечаканы, гучны; дрыжаць шыбы, трасуцца сцены, а пан настаўнік глядзіць з жахам і распаччу ў акно...

Калі траплялі, з вежы ўздымаліся клубы цёмнага пылу, часам бляскаў язык полымя. Вакол пляцу ў глыбокіх падваротніцах хаваліся людзі, якія глядзелі на гэтае бамбардзіраванне панура, але з цікавасцю... Па пустым пляцы хадзіў артылерыст і крычаў: «Бачыце, страляем у вашага Бога! А ён нічога, ціха сядзіць! Баіцца, ці што?» [6, с. 12–13].

Аднак маці і дзецям зноў пашанцавала ў той час, калі пад дэпартацыю траплялі адзін за другім суседзі і знаемыя. Яны селі ў адзін з апошніх цягнікоў на Львоў і спаткаліся з бацькам ужо ў сваякоў пад Перамышлем. Праз некаторы час сям'я пераязджае ўжо ў веску Пальміры пад Варшавай, дзе і былі праведзены апошнія цяжкія гады нямецкай акупацыі.

У 1950 г. Рышард скончыў навучанне ў гімназіі імя Станіслава Сташыца ў Варшаве і паступіў вучыцца на гістарычны факультэт сталічнага ўніверсітэта. На трэцім курсе ён становіцца членам Польскай аб'яднанай рабочай партыі (ПАРП). Зразумела, што навучанне на ідэалагічным факультэце і складванне светапогляду будаўніка новай Польшчы патрабавала ад юнака асэнсаванага і свядомага крока.

У 1956 г. Капусцінскі завяршае навучанне на гістарычным факультэце Варшаўскага ўніверсітэта. Ён працуе кур'ерам у друкаваным органе Саюза польскай моладзі «Знамя маладых» («Sztandar Młodych»). Першы рэпартаж «Гэта таксама праўда пра Новую Гуту» («To też jest prawda o Nowej Hucie»), у якім малады журналіст апісаў цяжкія ўмовы працы на будоўлі мэталургічнага камбіната, меў значны рэзананс. Кіраўніцтва камбіната было звольнена, а малады прынцыповы журналіст атрымлівае не толькі сваю першую прафесійную ўзнагароду – Залаты Крыж Заслугі (Złoty Krzyż Zasługi), а і замежную журналісцкую камандзіроўку ў Індыю, Пакістан і Афганістан. І гэта толькі ў дваццацічатырохгадовым узросце...

У часы палітычнай лібералізацыі перыяду кіраўніцтва ПАРП Уладзіславам Гамулкай з 1958 г. Рышард пераходзіць на працу ў часопіс «Палітыка» («Polityka») у якім паступова набірае прафесійную вагу. З 1962 г. Капусцінскі працуе адзіным пастаянным замежным карэспандэнтам

Польскага агенства друку (Polska Agencja Prasowa) у краінах Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі і праз журналісцкія вандроўкі адчыняе для сябе і чытачоў краіны Трэцяга свету. У гэты час ен перакладае балівійскі дзёнік Чэ Гевары, знаёміцца з Сальвадорам Альендэ. Журналіст і гісторык – ен працуе ў самых напружаных кропках планеты і стварае змястоўныя і цікаўныя рэпартажы – сведчанні эпохі. «Часам бываў у такіх безнадзейных абставінах, што пачынаў маліцца: «Божа, зрабі, каб я яшчэ ў гэты раз здолеў выйсці жывым, і я абяцаю Табе, што ўжо ніколі больш не буду так рызыкаваць!» А потым зноў... вяртаўся!» [7, с. 114]. Вынікам назіранняў і перажытога становяцца кнігі. Так нарадзілася «Футбольная вайна», пра ваенны канфлікт паміж Гандурасам і Сальвадорам, які быў справакаваны... футбольным матчам; «Імператар» – гісторыя пра лес эфіепскага кіраўніка Хайле Селасіе, пабудаваная як ланцужок аповядаў ананімных чыноўнікаў; «Шахіншах» – павестванне пра рэжым іранскага шаха Реза Пехлеві і яго скананне ў вірах ісламскай рэвалюцыі 1979 года. У адным са сваіх апошніх твораў Капусцінскі напіша: «Я належу да людзей дарогі. Падарожжы для мяне – гэта спосаб пазнання і разумення свету. Я правёў у падарожжах вось ужо паўстагоддзя і іншага жыцця не ўяўляю» [7, с. 112].

Першая паэтычная публікацыя Рышарда адбываецца ў семнаццацігадовым узросце – падборка вершаў ў часопісе «Сення і заўтра» («Dziś i jutro»). За ўсе свае актыўнае літаратурнае і журналісцкае жыццё Капусцінскі напісаў 26 кніг, якія былі перакладзены на 34 сусветныя мовы. Ен аўтар паэтычных зборнікаў: «Запісная кніжка» («Notes») (1986 г.), «Законы прыроды» («Prawa natury») (2006 г.). Нарысы Рышарда Капусцінскага атрымалі шырокае прызнанне не толькі ў якасці актуальнай журналістыкі, але і як бліскучая літаратура. Яго кнігі цікавілі чытача сваім своеасаблівым жанрам лірыка–філасофскага даследавання. Дакументальныя сведчанні пра пэўныя краіны і падзеі з’яўляюцца для Капусцінскага выключна асновай для больш глыбокіх разважанняў і глыбокіх філасофскіх высноў, у якіх захоўваецца імкненне зразумець духоўную сутнасць асобы і ўсяго чалавецтва. Ен прымушае працаваць інтэлект чытача, займацца аналітыкай і рабіць самастойныя высновы. Творы Капусцінскага разбіраюць на цытаты. І гэта не здзіўляе, таму што Капусцінскі сам, перш чым напісаць старонку ці главу, перагортваў тысячы старонак іншай літаратуры, збіраючы найбольш важныя меркаванні іншых аўтараў. «Рэпарціёр працуе па прынцыпе акумулятара: збірае, паглынае ў сябе рэчаіснасць і складвае матэрыял, бо тады няма часу на пісанне. Парадокс маеі прафесіі заключаецца ў тым, што літаратура бярэцца з падарожжа, але само падарожжа робіць немагчымым пісанне. Бо само падарожжа з’яўляецца часам надзвычай каштоўным, каб пісаць» [7, с. 112].

Дзякуючы мастацкім і прафесійным здольнасцям Капусцінскага чытача не пакідае адчуванне прысутнасці. У творах класіка жанра разам знаходзілі сабе месца гістарычныя матэрыялы і партрэтныя, бытавыя замалеўкі, дакументальныя сведчанні і аўтарскія разважання. Капусцінскі быў чалавекам з унікальным пачуццём гістарызма падзеі, якое вяло аўтара туды, дзе рабілася сама гісторыя. Бурлівае гістарычных падзей ен перадаваў праз тонкія псіхалагічныя партрэты персанажаў, разнастайныя метафары і незвычайныя вобразы. Таму і не дзіўна, што па колькасці перакладаў на замежныя мовы класік польскага рэпартажу, па меркаваннях навукоўцаў, саступае толькі нобелеўскаму лаўрэату ў галіне літаратуры – Віславе Шымборскай. Капусцінскі двойчы быў намінаваны на «нобелеўку», а ў 1995 годзе, па выніках праведзенага ў Польшчы агульнаацыянальнага апытання, прызнаны найлепшым журналістам XX стагоддзя. За пяцьдзсят гадоў актыўнага творчага жыцця ў прафесіі Рышард Капусцінскі атрымаў болей за сорак літаратурных і журналісцкіх прэмій, узнагарод. Ен з’яўляўся лаўрэатам прэміі Балеслава Пруса (1975 г.), Міжнароднай прэміі журналістаў (1978), прэміі імя Яна Парандоўскага (1996 г.), прэміі Гетэ (1999 г.), прэміі Віарэджа (2000), прэміі Грынцане Кавур і прэміі прынца Астурыйскага «За творчасць, якая садзейнічае збліжэнню розных народаў і культур» (2003 г.), лаўрэатам прэміі імя Дарыўша Фікуса (2004 г.), прэміі Эльзы Марантэ (2005 г.). Акрамя таго Капусцінскі з’яўляўся ганаровым доктарам шматлікіх польскіх і замежных універсітэтаў.

Тройчы ягоныя кнігі былі прызнаныя ў Польшчы Кнігамі года. Гэта «Імперыя» (1993 г.), «Чорнае дрэва» (1999 г.) і «Падарожжы з Герадотам» (2004 г.). З 1990 па 2007 гг. Рышард Капусцінскі піша цыкл з шасці кніг з агульнай назвай «Лапідарыум». У прадмове да першай часткі ен піша: «Лапідарый – гэта месца, куды складваюць знойдзеныя камяні, рэшткі скульптур, збудаванняў, адным словам, прадметы, якія з’яўляюцца часткай неіснуючага цэльнага, з якім невядома што рабіць. Можа, яны захаваюцца як сведчанне мунулага часу, як след чаканняў, як сімвалы? А можа быць у нашым свеце – страшэнна забудаваным, агромністым і неабсяжным, хаатычным і не паддаючымся упарадкаванню – усе цягачее да гіганцкага каллажу, адвольнай кампазіцыі, такім чынам менавіта да лапідарыя?» [5, с. 86]. Зборнік складаюць аўтарскія разважання, літаратурныя парт-

рэты асоб, цытаты і запісы з дзеннікаў падарожжаў. У апошніх радках першай кнігі «Лапіда-рыума» ен запіша: «З кожнай кропкі зямнога шара свет выглядае па-іншаму, і мы разумеем яго па-іншаму. Без прыняцця гэтай простаі ісціны цяжка зразумець паводзіны іншых людзей, іх матывы і мэты» [5, с. 112].

Не аднойчы журналіст рызыкаваў сваім жыццём. Падчас камандзіроўкі ва Уганду Рышард ледзь не памер ад малярыі, а ў Сахары трапіў у аўтамабільную катастрофу. У 1990-м годзе хворы, з вялікай тэмпературай ен валяецца ў адзіноце пустой кватэры ў віруючай мітынгамі сталіцы Азербайджана – Баку. Падчас грамадзянскай вайны ў Нігерыі толькі неверагоднае пачуццё гумару дазволіла яму захаваць уласнае жыццё, калі на адным з блок-пастоў узброеныя бандыты аблілі журналіста бензінам і ледзь не падпалілі, здзіўленыя гамерычным смехам еўрапейца.

«Два чалавекі мелі рашучы ўплыў на развіццё літаратурнага жанру, у якім я пішу, – расказваў Капусцінскі. – Герадот, які даказаў, што для таго, каб нешта апісваць, неабходна гэта спачатку ўбачыць. І Браніслаў Малеініўскі, які сфармуляваў прынцып: недастаткова ўбачыць, неабходна сярод гэтых людзей, на краі света пажыць» [7, с. 114]. Палову жыцця правёў у рэпарцёрскіх падарожжах, наведаўшы больш за 100 краін свету. Быў сведкам 27 рэвалюцый і пераваротаў, 40 разоў трапляў за краты і атрымаў чатыры смяротныя прысуды. Адным з першых журналістаў у 60–70-я гг. Р. Капусцінскі паведаміў свету пра падзенне еўрапейскіх каланіяльных імперый у Афрыцы і нараджэнне маладых незалежных дзяржаў. Неабходна памятаць, што 1960-ы год – «год Афрыкі» карэнным чынам змяніў сітуацыю на «чорным кантыненте». Менавіта ў гэтым годзе 17 афрыканскіх калоній атрымалі сваю незалежнасць і суверэнітэт. Працэс дэмантажы астатніх каланіяльных рэжымаў станавіўся ўжо незваротным. Капусцінскі вызначае той каласальны разрыў, які захоўваецца паміж светам індустрыяльнага Захаду і краінамі «трэцяга свету». «Калі я пачаў пісаць пра тэя месцы, дзе большасць людзей жыве ў жабрацтве, то зразумеў, што гэта якраз тая тэма, якой хачу сябе прысвяціць. Я пісаў пра гэта з этычных прычынаў: таму, што бедныя ўвогуле ціхія. Жабрацтва не плача, жабрацтва не мае голасу. Жабрацтва церпіць і церпіць у маўчанні. Жабрацтва не бунтуе. З бунтам бедакоў вы спаткаецеся толькі тады, калі іх жывяць нейкія надзеі – яны бунтуюць, калі вераць, што ўдасца нешта выправіць. Толькі надзея можа ўзняць людзей на дзеянне. Але ўсё ж галоўнай рысай свету, у якім спрадвечу пануе жабрацтва, з’яўляецца якраз адсутнасць надзеі.

Мае галоўнае жаданне – паказаць еўрапейцам, што нашая ментальнасць вельмі еўрацэнтрычная, што Еўропа не адзіная ў свеце, што Еўропа акружаная невымеральнай і пастаянна ўзрастаючай разнароднасцю культур, грамадстваў, рэлігій і цывілізацый. Жыццё на планеце, дзе паўстае ўсё больш узаемных сувязей, патрабуе гэтай свядомасці і прыстасавання да радыкальна новых глабальных умоў.

Тры гады таму з камісарам па справах бежанцаў я паехаў, каб аглядзець лагеры бежанцаў на мяжы Судана і Эфіопіі, і перажыў нешта выключна драматычнае. Мы паехалі ў самыя жудасныя месцы, якія можна сабе ўявіць. Людзі там атрымлівалі на дзень тры літры вады, чаго павінна было хапіць на ўмыванне, прыгатаванне ежы, пранне, піццё. Яны елі паўкіло кукурузы ў дзень, ніякага мяса, ніякай агародніны. Сотні, тысячы людзей паміралі. Мы вярнуліся ў Адыс-Абебу. Назаўтра я паляцеў у Еўропу. Прызямліўся ў Рыме. Быў летні вечар. На Пляцы Навонэ агні рэстаранаў, людзі цешыліся жыццём, музыкаю, ежай. А ўва мне пульсавала тое, што ўбачыў перад маім адлетам. Ва ўсім гэтым і есць драма сучаснага свету. Гэтыя людзі з Пляца ніколі не даведаюцца, як жывуць іх браты і сёстры за дзве ці тры тысячы кіламетраў. Я зрабіў масу здымкаў. Тыя людзі – толькі шкілет і скура. Трыццацігадовыя выглядалі, як шасцідзесяці–сямідзесяцігадовыя старыя. І паміралі. Жанчыны з таго лагера былі апранутыя ў мяшкі з пад кукурузы, мяшкі ААН. Жыццё ў двух настолькі розных светлах спараджае, я думаю, маральны абавязак казаць пра гэта» [7, с. 115].

За ўсё свае бурлівае жыццё Рышард Капусцінскі прайшоў эвалюцыю ад захаплення сацыялізмам – савецкай мадэллю грамадска-эканамічнага будаўніцтва – да крытыкі насілля і талітарызму ў любых формах і праявах. Рубежным годам ў жыцці Капусцінскага стаў 1981 г. У гэты час ен ужо творча супрацоўнічае з польскім тыднёвікам «Культура», які выдаецца ў Парыжы, а таксама з часопісам «Кантыненты». У перыяд хваляванняў на суднаверфі ў Гданьску Рышард далучаецца да руху «Салідарнасць» і пакідае ПАРП. Па меркаванню Капусцінскага польскі «рабольш» (маўклівы і бяздумны рабацяга паляк) нарэшце прачнуўся і выступіў за свае правы. У рэпартажы аўтара аб падзеях у Гданьску хваляванні рабочых атрымліваюць назву «Свята Разагнуўшыхся Спінаў, Узнятых Галоў». Абвешчаны на радзіме персонай нон-грата, Капусцінскі шмат піша для еўрапейскіх і амерыканскіх сродкаў масавай інфармацыі. Палажэнне дысідэнта ў Польшчы стымулявала цікавасць да яго кніг на Захадзе.

Усе жыцце легенда сусветнай журналістыкі, паляк па грамадзянству і грамадзянін свету па перакананні і ўласным светапоглядзе, Рышард Капусцінскі марыў пра сваю малую Радзіму – Палессе і родны Пінск. Вандруючы па кантынентах праз дзесяцігоддзі, Рышард Капусцінскі ніколі не забываўся на радзіму. Самабытны край, адлюстраваны ў памяці маленькага Рышарда, з’яўляўся для будучага класіка крыніцай творчага натхнення ў шматлікіх замежных камандзіроўках. «Я заўсёды шукаў мой дом, шукаў Пінск, – у Афрыцы, Азіі, Лацінскай Амерыцы», – пісаў славыты рэпартаж [3, с. 58]. На усе жыцце ён захоўваў любоў да сваёй малой радзімы і неаднаразова веў гаворку пра намер напісаць кнігу пра міжваенны Пінск, збіраў матэрыялы. Аднак мара так і засталася няздзейсненай. У 1998 г. у адной са сваіх кніг Капусцінскі прыгадае першае ўражанне аб Афрыцы, якое ён атрымаў адразу ў аэрапорце і... нечаканая паралель з дзяцінствам. Першы афрыканскі водар і памяць пахаў магазіна на вуліцы Пераца ў Пінску, у якім гандлявалі заакіяніскімі прыправамі.

У савецкі час і пасля таго, як Беларусь атрымала незалежнасць, Капусцінскі неаднаразова наведваўся ў родны Пінск. Першы раз – у 1979 годзе. «Я памятаю, як ён рыхтаваўся да свайго першага падарожжа ў Пінск, – прыгадвала ўдава Аліцыя Капусцінская. – Сорак год мінула з тых пор, як ён пакінуў свой горад у часы вайны. Я сказала яму: «Ні да воднага падарожжа ты не рыхтаваўся з такім хваляваннем, і гэта негледзячы на тое, што аб’ехаў увесь свет. Ён адказаў: «Я ж еду ў Пінск!». І гэта ўсе тлумачыла» [2]. З дапамогай мясцовых краянаўцаў пан Рышард адшукаў дом № 43 на былой вуліцы Балотнай (сучасная вуліца Суворова), у якім у мінулым жыла сям’я польскіх настаўнікаў, а таксама і другі дом на баку Паўночнай і Тэадораўскай (сення скрыжаванне вуліц Савецкай і Гогаля), дзе калісьці бацькі здымалі пакойчык ў пані Вербановіч–Кіндлер. На старажытных гарадскіх могілках пан Рышард пакланіўся праху сваёй бабулі.

У наступныя разы ён наведваўся ў Пінск у 1997 г. у дні святкавання 900–годдзя горада, а таксама і ў 1999 г. разам з групай польскага тэлебачання. У гэты апошні прыезд класіка знакаміты польскі рэжысер Пётр Залускі здымаў дакументальны фільм пра Капусцінскага «Другі каўчэг Ноя». Праз кадры з вулачкамі старажытнага Пінска, вобразы роднага дома і цячэння нястрыманай ракі, па якой плыве нібыта біблейскі герой – сучасны чалавек–легенда, рэжысер спрабаваў адказаць на вельмі важныя пытанні. Дзе і адкуль карані гэтай незвычайнай постаці грамадзяніна света? Дзе ўзрасла гэта неўрымлівая жыццёвая накіраванасць і хрысціянская любоў да звычайных людзей?

25 верасня 2007 г. па ініцыятыве гарадскога саюза палякаў і Пінскага гарвыканкама дом, у якім нарадзіўся Рышард Капусцінскі, быў адрамантаваны і яму быў нададзены статус архітэктурнага помніка. Ужо пасля смерці знакамітага земляка на гэтым будынку ў 2007 г. была адкрыта мемарыяльная дошка ў яго гонар. У 2007 г. Р. Капусцінскі таксама планаваў наведаць родны Пінск з нагоды святкавання 910–годдзя горада. У сававіку яму павінна было споўніцца 75 год. Але не спраўдзілася ... «Інфаркт застае сваіх ахвяр паміж 8 і 9 гадзінамі ранку. Зараз 2.15» [8, с. 53].

Памер Рышард Капусцінскі 23 студзеня 2007 г. пасля складанай аперацыі на сэрцы ў кардыяхірургічным аддзяленні шпітала на вуліцы Банаха ў Варшаве. Буйнейшыя сродкі масавай інфармацыі змясцілі самотную навіну на першых паласах – «The New York Times», «Le Monde», «El Pais».

31 студзеня ў пінскім касцэле Успення Святой Дзевы Марыі адбыўся малебен у гонар знакамітага земляка, які правёў кардынал Казімір Свентак. Упакойваецца прах «імператара рэпартажу» у Варшаве на вайсковых могілках Павонзкі.

Яго кнігі не шмат паракладалі на рускую і беларускую мовы і тым каштоўней для чытача кожная кніга Капусцінскага. У Беларусі выдадзены тры кнігі Капусцінскага: «Вяртаньне: вершы» (2007), «Імперыя» (2008), «Імператар. Падарожжы з Герадотам» (2009). «Імперыя» ў беларускім перакладзе з’явілася на свет у 2006 г. дзякуючы пінскаму перакладчыку Яўгену Салаяйчуку. У 2007 г. у польскім выдавецтве «Znak» да 75–гадовага юбілея Рышарда Капусцінскага выйшла кніга «Падарожжы з Капусцінскім» («Podróże z Ryszardem Kapuścińskim»), у якой сабраны нарысы перакладчыкаў твораў майстра, якія непасрэдна і шчыльна працавалі з ім [3]. У 2010 г. у гарадах Беларусі адбылася выстава «Паэт рэпартажу Рышард Капусцінскі», удзел у якой узяла ўдава Аліцыя Капусцінская.

Заклучэнне. Усе свае прафесійнае жыцце Рышард Капусцінскі вучыўся разумець іншыя народы і культуры, спрабаваў вучыць гэтаму іншых у пошуках шляху да ўзаемаразумення і самапазнання. Дадзены светапоглядны аспект мае вялікую каштоўнасць. Творчая спадчына класіка журналісцкага рэпартажу і яго літаратурныя дасягненні з’яўляюцца значнымі ў вызначэнні каштоўнасці зробленага для нашчадкаў. Немалаважным з’яўляецца і улік краянаўчых аспектаў для

папулярызатці ведаў аб мінулым Айчыны. У дадзенай сувязі перспектыўнасць прыцягнення турыстычных рэсурсаў у рамках прымежавага турызму ў Брэсцкай вобласці (на прыкладзе г. Пінска) абгрунтоўваецца шэрагам фактараў: захаванасць месцаў, звязаных з жыццём і дзейнасцю Р. Капусцінскага на яго малой радзіме – у Пінску; наяўнасць прафесіянальных кадраў, якія здольны на якасным узроўні распрацоўваць і рэалізоўваць турыстычныя рэсурсы ў рэгіёне; наяўнасць краянаўчых распрацовак турыстычных маршрутаў, звязаных з жыццём і дзейнасцю гістарычных асоб (у тым ліку і Р. Капусцінскага); наяўнасць турыстычнай інфраструктуры.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Bauer, Z. Antymedialny reportaż Ryszarda Kapuścińskiego / Z. Bauer. – Warszawa : PAP, 2001. – 216 s.; Nowacka, B. Magiczne dziennikarstwo: Ryszard Kapuściński w oczach krytyków / B. Nowacka. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006. – 147 s.; Wolny-Zmorzyński, K. Ryszard Kapuściński w labiryncie współczesności / K. Wolny-Zmorzyński. – Kraków : Wydawn. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004. – 213 s.; Wolny-Zmorzyński, K. O twórczości Ryszarda Kapuścińskiego : próba interpretacji / K. Wolny-Zmorzyński. – Rzeszów : Libri Ressoivienses, 1998. – 272 s.
2. Глазов, В. «Геродот нашей эпохи» родился и вырос в Пинске / В. Глазов // Брестский курьер. – Брестский курьер. – 2011. – № 22(1057). – С. 5.; Иванова, И. Долгая дорога домой / И. Иванова // Вечерний Брест. – 2007. – 13 марта. – С. 4.; Лешніца, К. Ен усюды шукаў свае Палессе / К. Лешніца // Голас Радзімы. – 2007. – № 40 (3066). – С. 7.
3. Podróże z Ryszardem Kapuścińskim. Opowieści trzynastu tłumaczy / skład. B. Dudko [i in.]. – Kraków : Znak, 2007. – 216 s.;
4. Капусцінскі, Р. Імператар. Падарожжы з Герадотам. Выбраныя творы / Р. Капусцінскі. – Мінск : І.П. Логвінаў; Wrocław : Kolegium Europy Wschodniej, 2009. – 392 с.
5. Капушинский, Р. Лапидарий / Р. Капушинский; пер. с польск. С. Ларина // Иностранная литература. – 1993. – № 4. – С. 86–112.
6. Капусцінскі, Р. Імперыя / Р. Капусцінскі. – Мінск : І.П. Логвінаў, 2009. – 344 с.
7. Капусцінскі, Р. Майстэрства рэпарцера. Эсэ / Р. Капусцінскі // Дзеяслоў. – 2010. – № 49. – С. 112–116.
8. Капусцінскі, Р. Вяртанне = Возвращение: вершы / Р. Капусцінскі; склад. В. Грышкавец, І. Дзямід, К. Каліноўская; перакл. на рус. мову В. Грышкаўца; перакл. на бел. мову А. Шушко. – Мінск : Літаратура і искусство, 2007. – 110 с.

RYSZARD KAPUSTINSKY – HERODOT FROM POLESYE. THE HISTORICAL PORTRAIT ON BACKGROUND OF THE EPOCH

V.L. LOZITSKY, T.A. HVAGINA

Summary

Article is devoted one of outstanding persons XX century – to the native of Pinsk, the known polish journalist, the researcher of Third World countries, the writer and poet Rishard Kapustinsky. The way of bright creative and professional development of the author of books–researches, books – the historical evidences which have become in many countries of the world by best sellers is traced.

© Лазіцкі В.Л.
© Хвагіна Т.А.

Паступіў ў рэдакцыю 17 сакавіка 2014 г.